

Nancy Elin Sandblåst

Etikk i sosialt arbeid

- I lys av brukermedvirkning

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid

Veileder: Nina Schiøll Skjefstad

Juni 2023

Nancy Elin Sandblåst

Etikk i sosialt arbeid

- I lys av brukermedvirkning

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid
Veileder: Nina Schjøll Skjefstad
Juni 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Etikkens rolle i sosialt arbeid

I LYS AV BRUKERMEDVIRKNING

NANCY ELIN SANDBLÅST

Sammendrag

I denne bacheloroppgaven drøftes etikk i sosialt arbeid. Stadig møter sosialarbeideren utfordrende situasjoner hvor brukerens rett til å medvirke setter den profesjonelle i en etisk klem. Med dette som bakgrunn diskuterer jeg problemstillingen «Hva er etikkens rolle i sosialt arbeid – i lys av brukermedvirkning?». Dette er en litterær oppgave. Metoden jeg har anvendt innebærer at en foretar systematiske og strukturerte søk, hvor allerede eksisterende litteratur blir benyttet. Sentrale funn som har bidratt til å svare på problemstillingen er at brukermedvirkning er mer enn et viktig begrep i sosialt arbeid. Det er et grunnprinsipp sterkt forankret i profesjonsetikken gjennom både lov, politikk og FOs yrkesetiske retningslinjer. Sosialarbeideren kan møte etiske dilemma som utfordrer profesjonsetikken, men står selv ansvarlig for at brukers rett til medvirkning blir ivaretatt. Arnstein stige blir her en viktig metafor for å vise hvordan brukermedvirkning forekommer i ulik grad.

Konklusjon for oppgaven er at brukermedvirkning spiller en sentral rolle i sosialt arbeid, men utspiller seg i ulik grad. Dette blant annet fordi ansvaret ligger hos den enkelte profesjonsutøver.

Nøkkelord: etikk, brukermedvirkning, etiske dilemma, Arnsteins stige.

Summary

In this bachelor thesis ethics in social work is discussed. A social worker constantly encounters challenging situations where the user's right to participate puts the professional in an ethical dilemma. With this as a background, I will discuss the problem "What is the role of ethics in social work – in the light of user participation?". This is a literary thesis. The method I have used involves systematic and structured searches, where already existing literature is used. Central findings that have contributed to answering the problem are that user participation is more than an important concept in social work. It is a basic principle strongly rooted in professional ethics through both law, policy, and FO's professional ethics guidelines. The social worker may face ethical dilemmas that challenge professional ethics but is personally responsible for ensuring that the user's right to participation is safeguarded. Arnstein's ladder here becomes an important metaphor to show how users participation occurs to varying degrees.

The conclusion for the thesis is that participation plays a central role in social work but unfolds to varying degree, this partly because responsibility lies with the professional.

Key words: ethics, user participation, ethical dilemmas, Arnstein's ladder

Forord

Denne bacheloroppgaven er skrevet som en avsluttende oppgave i min tid som student hos NTNU Trondheim. Det har vært nyttig og spennende å få mulighet til å fordype seg i tema for å bedre forstå dets relevans i sosialt arbeid som fag og profesjon. Videre opplever jeg at arbeidet med bacheloroppgaven har hjulpet meg å utvikle min faglige bevissthet – både generelt, men spesielt for oppgavens tema. Det har vært en utfordrende og krevende prosess. Viktigst av alt har det vært lærerikt å få muligheten til å fordype seg i et tema som jeg har stor personlig interesse for.

Jeg vil gi en stor takk til min veileder ved instituttet, Nina Schiøll Skjefstad, for konstruktive og nyttige tilbakemeldinger underveis i prosessen. Takk også for gode tips til å finne relevant litteratur, for å vise tålmodighet, fleksibilitet og omsorg, og for all støtte gjennom denne reisen!

Takk til familie som har heiet, støttet og vært der for meg gjennom prosessen!

Videre vil jeg gjerne takke tålmodige venner som har gitt meg rom til å klage underveis, og som ikke mistet troen på meg i de øyeblikkene jeg selv gjorde det.

En ekstra takk til medstudenter og kollektivet mitt som har holdt ut med meg under bachelorskrivingen. Jeg vet jeg har krevd mye og gitt lite tilbake, så nå er jeg klar for å snu rollene.

Jeg vil også benytte muligheten til å gi meg selv en anerkjennende «klapp på skuldra». Tross sykdom og utfordringer kom jeg i mål og fullførte denne bacheloren – til slutt!

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Summary	2
Forord	3
1.0 Innledning	7
1.1 <i>Bakgrunn for valg av tema</i>	7
1.2 <i>Relevans for sosialt arbeid</i>	8
1.3 <i>Begrepsavklaring</i>	9
1.3.1 Etikk	9
1.3.2 Brukermedvirkning.....	9
1.3.3 Bruker	10
1.4 <i>Oppgavens oppbygging</i>	10
2.0 Metode	11
2.1 <i>Søkeprosessen</i>	11
2.2 <i>Kildekritikk</i>	12
3.0 Teoretisk bakteppe	15
3.1 <i>Etikk</i>	15
3.1.1 Profesjonsetikk	15
3.1.2 Ethiske dilemma	16
3.2 <i>Brukermedvirkning</i>	17
3.3 <i>Arnsteins stige</i>	18
4.0 Drøfting	21
4.1 <i>Et politisk og juridisk skifte</i>	21
4.2 <i>Ordets makt - begrepsbruk</i>	22
4.3 <i>Autonomi og paternalisme</i>	24
4.4 <i>Hva når partene ikke er enige?</i>	26
5.0 Avslutning	29
Referanseliste	30

1.0 Innledning

Tema for denne bacheloroppgaven er etikk og brukermedvirkning i sosialt arbeid. Daglig omslutes vi av ulike konvensjoner, lover, politiske rammer og lignende offentlige bestemmelser som alle legger føringer for hvilke rettigheter og plikter man har som samfunnsborger. Alt dette bare i kraft av å være et menneske. Tross ulike verdisyn og meninger i samfunnet søker disse dokumentene å sette en felles standard for hvordan mennesker skal opptre ut fra grunnleggende etiske prinsipper. I sosialt arbeid finner vi egne dokumenter og retningslinjer som har et tilsvarende mål; sosialarbeidere har en felles etisk standard å gå ut i fra i sitt arbeid med og for mennesker, i det de bidrar til å løse, redusere og forebygge sosiale problemer. Videre legger de føringer for hvordan sosialarbeideren skal legge til rette for at individet skal medvirke i bestemmelser som gjelder sitt eget liv. Hvilken rolle spiller etikken i sosialt arbeid? Og hvordan implementeres individets rett til å medvirke i dette?

I denne bacheloroppgaven diskuterer jeg disse spørsmålene i lys av relevant litteratur, i det jeg søker å få bredere kunnskap og forståelse om tema.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Helt siden menneskets opprinnelse har etikk og etiske dilemma opptatt oss. Gjennom tidene har kjente filosofer som blant annet Kant og Hume søkt å finne svar på hva det gode menneskeliv er, samt hvordan vi mennesker skal opptre i samspill med hverandre (Eide, 2019, s.57). Både i hverdagsliv og i arbeidsliv utfordres vi stadig hva gjelder etikk og moral, og det er derfor nyttig å ha noen gode verktøy eller prinsipper å ta utgangspunkt i for sine handlinger. I sosialt arbeids yrkesutøvelse fungerer etikken som en ramme for alt arbeidet som gjøres. Dette kommer blant annet til syne gjennom FOs yrkesetiske grunnlagsdokument, hvor det gjennomgående er lagt vekt på etikk og etisk refleksjon som forutsetning for en forsvarlig yrkesutøvelse (FO, 2019). Allerede i den innledende delen av grunnlagsdokumentet rettes det her søkelyset mot viktigheten av å la brukerens kunnskap, verdier og ressurser være utgangspunkt for arbeidet.

Historisk sett har etikk vært en grunnleggende del av rammeplanen for sosionomutdanningene. Den har fastslått at den enkelte utdanning ikke har fritt spillerom til å kunne utelukke etikk fra fagplanen (Eide & Skorstad, 2013, s.38). I 2019 ble rammeplanen

erstattet av en forskrift, hvor også denne tydelig fastslår etikkens rolle i sosialt arbeid jf. § 2-1; «Sosionomutdanningen skal være en akademisk og praksisorientert utdanning i sosialt arbeid med profesjonsspesifikke arbeidsmåter basert på forsknings-, erfarings-, og brukerkunnskap, og egne yrkesetiske standarder» (Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning, 2019, § 2-1).

Etikk er også et tema jeg i flere år har hatt spesiell personlig interesse for. Helt tilbake til første studieår har etikk og etiske dilemmaer vært noe jeg trives med å lære om, reflektere over og diskutere. Gjennom studiet har dette vært et tema hvor interessen stadig har vokst seg større. Spesielt blomstret den gjennom praksisperioden jeg hadde i spesialisthelsetjenesten (tvungent psykisk helsevern). Der fikk jeg på nytt erfare viktigheten av å være seg bevisst de etiske utfordringer som sosialarbeidere kan møte på. Brukermedvirkning er herunder et stikkord jeg sitter spesielt igjen med. Underveis i praksisperioden, og i tiden etter, har jeg fått en stadig økt interesse for etikk som grunnmur i sosialt arbeids yrkesutøvelse.

Med bakgrunn i dette har jeg valgt følgende problemstilling:

Hva er etikkens rolle i sosialt arbeid – i lys av brukermidvirkning?

I denne oppgaven søker jeg å se på etikk og brukermidvirkning med en åpen og generell tilnærming. Målet er først og fremst å drøfte hvordan dette kommer til syne i sosialt arbeid som fag og profesjon, og ikke ut fra ulike sektorer eller spesifikke arbeidsplasser.

1.2 Relevans for sosialt arbeid

FOs yrkesetiske grunnlagsdokument er en sentral etisk rettesnor i sosialt arbeid. Denne fungerer som en grunnmur for hvilke verdier, holdninger og praksis sosialarbeideren skal jobbe ut fra. Uansett hvilken sektor man jobber i, er etikk og brukermidvirkning sentralt innenfor dette fagfeltet. Tilbake i tid har profesjoner hatt mye makt og stort rom for selvstyring. I dag er praksis utviklet til at offentlige etater og rammeverk legger føringer for autonomiens rolle, hvor profesjonsetikk er et sentralt grunnprinsipp (Leer-Salvesen, 2021, s.20). Etikken blir som et fundament for sosialt arbeid, og er et nødvendig grunnlag å bygge yrkesutøvelsen sin på. Det er derimot ikke slik at teori og praksis alltid samsvarer (Berg, Ellingsen, Levin & Kleppe, 2015, s.20). Til tross for de ulike rammer som legger føringer for sosialarbeideren, er det til syvende og sist opp til den enkelte yrkesutøver å ta ansvar for hvordan man følger de juridiske og politiske rammene som er satt. Det er derfor relevant å

diskutere hvilken rolle etikken spiller i sosialt arbeid. Utover dette er det interessant å se hvordan etikk er et gjennomgående tema som trekkes frem i samtlige pensumbøker og andre faglige kilder innenfor det sosialfaglige feltet. Dette understreker temaets relevans i fagfeltet. Viktige ting får ofte stor plass, slik etikk gjør i sosialt arbeid.

1.3 Begrepsavklaring

I denne oppgaven anvender jeg noen begrep som det er hensiktsmessig å avklare innledningsvis. Dette for en mer presis forståelse av hva jeg legger i begrepene ut fra oppgavens kontekst.

1.3.1 Etikk

Etikk er et velkjent begrep som forbindes med perspektiver på skikk og bruk, samt hvordan mennesket skal handle ut fra gitt kontekst. Etikk og moral brukes ofte om hverandre forstått som at de to begrepene har sammenfallende innhold (Eide, 2013, s.47). Dette finner man både i dagligtale og i faglitteratur, men på samme tid henviser de til forskjellige sider ved samme fenomen. Eide & Skorstad (2013, s.53) beskriver det slik; «Som vi har sett, blir det gjerne skjelnet mellom etikk og moral ved at etikken handler om den resonnerende siden av fenomenet, mens moralen handler om den utøvende siden» (Eide (&Skorstad), 2013, s. 53). I denne oppgaven anvendes begrepet som en samlende betegnelse for både den resonnerende og utøvende siden. Sosialt arbeid handler i stor grad om å kunne se helhet og sammenhenger, hvor sosialarbeideren blir utfordret til å reflektere over egen yrkesutøvelse. Det er dermed hensiktsmessig at etikk i denne konteksten forstås som en beskrivelse av begge sidene av begrepet.

1.3.2 Brukermedvirkning

Brukermedvirkning er et kjerneprinsipp i sosialt arbeid. Det er et komplekst, verdiladet begrep som favner flere viktige aspekter ved sosialt arbeid. Herunder aspekt er som menneskeverd og sosial endring. Samtidig er det også en ferdighet å aktivt slippe brukeren til (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.97). I henhold til FOs yrkesetiske grunnlagsdokument har profesjonsutøveren plikt til å påse at det sosialfaglige arbeidet tar utgangspunkt i brukerens «verdier, kunnskap og ressurser» for ikke å umyndiggjøre brukeren (FO, 2019, s.2). Det kommer ikke klart frem av dokumentet hva dette innebærer, eller i hvilken grad. I denne

sammenheng forstås derfor brukermedvirkning som en hver mulighet bruker av sosialtjenesten har til å medvirke og ha innflytelse i egen sak.

1.3.3 Bruker

Sosialarbeidere anvender ofte ulike begrep for å beskrive sin brukergruppe, herunder blant annet bruker, klient, borger, deltaker, pasient eller tjenestemottaker. Det har vært, og er fortsatt, en pågående diskusjon rundt hvilket begrep som er best egnet for å gi en generell beskrivelse av brukergruppen. Å finne et passende samlebegrep, uten at det går på bekostning av respekt for individet, er en utfordring. Begrepsbruken varierer derfor ut fra hvilket fagfelt den enkelte sosialarbeider jobber i, og den kulturen som finnes der. FO definerer i sitt yrkesetiske grunnlagsdokument at «bruker» er betegnelsen på «...person som mottar helse- og sosialfaglige tjenester» (FO, 2019, s.3). I henhold til dette velger jeg derfor å anvende «bruker» som generell betegnelse i min oppgave.

1.4 Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven er inndelt i fem kapitler. Herunder er første kapittel en introduksjon til oppgaven. Kapitlet består av innledning, bakgrunn for valg av tema, begrunnelse for relevans i sosialt arbeid, samt begrepsavklaring. I kapittel 2 presenteres metoden som er anvendt for oppgaven, hvor kildekritikk er en sentral del. Kapittel 3 tar for seg oppgavens teoretiske bakgrunn og presenterer anvendt litteratur. Det fjerde kapitlet er hoveddelen i oppgaven, hvor litteraturen diskuteres opp mot utvalgte undertema. Kapittel 5 er en avslutning som oppsummerer oppgaven.

2.0 Metode

Denne bacheloren er en litterær oppgave. Den har lik fremgangsmåte som et litteraturstudie, og bygger på de samme prinsippene. Det innebærer blant annet prinsipper som å foreta systematiske og strukturerte søk, hvor jeg benytter meg av allerede eksisterende litteratur (Støren, 2010, s.18). Dette er i tråd med NTNUs retningslinjer for bacheloroppgave i sosialt arbeid. Metodekunnskap er et trekk som bidrar til utvikling av faglig skjønn (Berg et al., 2019, s.34). Det har derfor vært viktig å være bevisst på hvilken metode jeg har anvendt i denne bacheloroppgaven, nettopp for å gjøre meg selv oppmerksom på at det bidrar til å utvikle mitt eget faglige skjønn.

2.1 Søkeprosessen

For å finne relevant litteratur til oppgaven har jeg hovedsakelig foretatt systematiske søk i elektroniske databaser. Første litteratursøk gjorde jeg derimot i Google Scholar, med søkeordet «autonomy». Videre foretok jeg søk i databasene Idunn og Oria. Opprinnelig hadde jeg problemstillingen *etikkens rolle i sosialt arbeid i lys av autonomi og paternalisme*. De søkeordene jeg anvendte i starten var derfor «etikk», «sosialt arbeid», «autonomi» og «paternalisme». Underveis i søkeprosessen kom jeg derimot inn på sporet av relevant litteratur som i tydeligere grad omhandler brukermedvirkning. For å kunne holde meg til tema i tråd med valgt litteratur gjennom oppgaven, endret jeg derfor problemstillingen til nåværende formulering. Jeg fortsatte søkeprosessen med følgende søkeord; «sosialt arbeid», «etikk» og «brukermedvirkning». Etersom jeg ønsket å få et variert utvalg artikler brukte jeg også de samme søkeordene på engelsk for å utvide søket. I tillegg trunkerte jeg søkeordene etter et første søk.

På det meste gjorde jeg funn på omkring 70 fagfelleverderte artikler innenfor de ulike variablene av søk. I utvelgelsen av aktuelle artikler ble informasjonskompetanse, samt vurdering av kildens kvalitet og relevans et viktig verktøy (Dalland, 2017, s.150). Totalt har jeg endt opp med 5 vitenskapelige artikler som et utvalg litteratur for denne oppgaven. Noen av artiklene valgte jeg bort kun ut fra overskriften, andre leste jeg sammendraget og innledningen til. Jeg ble også ledet til anvendt litteratur gjennom anbefalinger fra veilederen min, etterfulgt av en vurdering av relevans for oppgaven. I tillegg til dette har jeg også gjort kjedesøk hvor jeg har funnet relevante kilder i form av offentlige dokumenter og lignende fra referanselisten til artiklene jeg har lest. Samlet litteratur - herunder vitenskapelige artikler,

fagbøker, offentlige dokumenter og lignende - vil bidra til å belyse og diskutere problemstillingen.

2.2 Kildekritikk

Noen faktorer som har påvirket funn av litteratur er først og fremst at jeg hovedsakelig brukte Idunn og Oria som databaser. I starten av søkeprosessen benyttet jeg meg også av Google Scholar. Dette gikk jeg bort fra etter første søkerunde, ettersom jeg ble gjort oppmerksom på at dette er en søkemotor (ikke en database) som gjør funn basert på cookies. Jeg kom frem til at det var mindre gunstig for en nøytral tilnærming til oppgaven, da mine tidligere søk i nettleseren kunne påvirke funn av artikler.

En annen påvirkende faktor er at alle søk ble begrenset til at litteraturen skulle være utgitt innen de siste 10 år. Dette ble viktig for å ivareta kravet om å anvende relevant litteratur, hvilket er et nyttig inklusjonskriterie i teoretiske oppgaver som denne (Støren, 2010, s.35). Grunnet få funn ved søk etter artikler publisert de siste 10 årene, utvidet jeg søket til utgivelse de siste 20 år. Dette resulterte i et bredere utvalg artikler å velge blant. Som jeg skal komme tilbake til senere i oppgaven er etikk et tema som har vært relevant og viktig gjennom tidene. Selv om det kommer ny kunnskap, kan derfor mye være relevant, til tross for at det overskrider utgivelse innen de siste 10 år. Den ene vitenskapelige artikkelen jeg har valgt ut er publisert i 1969. Likevel har jeg vurdert den som aktuell litteratur, da den danner et sentralt teoretisk grunnlag for hvordan brukermedvirkning forstås og diskuteres - også i dag.

For å sikre troverdig og relevant litteratur har jeg foretatt vurderinger underveis rundt hvordan kildene belyser problemstillingen min. (Dalland, 2017, s159). En av de vitenskapelige artiklene denne oppgaven bygger på, er faglitteratur rettet mot sykepleie. I utvelgelsen var det spesielt viktig for meg å være kritisk til hvorvidt denne kan være relevant for sosialt arbeid. Ettersom artikkelens hensikt var å «fremskaffe kunnskap som kan bidra til videreutvikling av etikkrefleksjon i kommunal helse- og omsorgstjeneste» (Karlsen et al., 2018), vurderte jeg den som relevant. Sosialt arbeid er et omfattende fagfelt med mange fokusområder. Jeg kom derfor frem til at det var forsvarlig å tolke sosialt arbeid under kategorien «kommunal helse- og omsorgstjeneste».

Generelt sett har det også vært viktig for meg å vurdere litteraturens forfatter, utgivelsesår, formål, samt hvilken type tekst det er. De fem vitenskapelige artiklene jeg har utvalgt er

fagfelleurdert og publisert i vitenskapelige tidsskrift. Dette er i tråd med retningslinjer for bachelor i sosialt arbeid. I tillegg er utvalgt pensum også vurdert av ansatte på universitetet. Samlet sett sikrer dette kvaliteten og relevansen for teorien jeg bygger oppgaven på.

3.0 Teoretisk bakteppe

I dette kapitlet presenterer jeg de teoretiske perspektiv jeg har lagt til grunn for å belyse problemstillingen. I tillegg redegjør jeg for hovedtrekk fra selvutvalgt litteratur gjennom å utdype noen sentrale teoretiske begrep og modeller jeg drøfter i oppgavens hoveddel. Herunder etikk, brukervedvirkning og Arnsteins stige. Teorien utgjør det faglige grunnlaget for oppgaven, og blir bakteppet for hvordan jeg videre drøfter «etikkens rolle i sosialt arbeid – i lys av brukervedvirkning» fra ulike sider.

3.1 Etikk

Som presentert innledningsvis har mennesket til alle tider forsøkt å finne svar på spørsmål som omhandler hvordan vi skal opptre i samhandling med hverandre. Finnes det noe rett og galt? Hvordan forholder man seg til situasjoner der det finnes ulike handlingsalternativ, men der ingen av de er en særlig god løsning? Etikk er et samlebegrep som, blant annet, omhandler disse spørsmålene. Til tross for at det er et velkjent begrep i samfunnet, ligger det usikkerhet knyttet til hva etikk faktisk innebærer.

Ofte blir etikk forvekslet med moral. Det er to sammenfallende begrep som henger tett sammen, men som viser til to sider av samme sak. Moral handler om den utøvende og praktiske siden av spørsmål knyttet til skikk og bruk. Etikk gjelder derimot den reflekterende og resonnerende siden (Eide, 2013, s.47). Store Norske Leksikon fastslår at etikk bygger på teorier om moral (Sagdahl, 2023). Dette understreker at moral handler om hvordan vi velger mellom rett og galt i våre handlinger, mens etikk handler om refleksjon som diskuterer og begrunner de valgene man tar. Med røtter fra gresk og latin (Eide, 2013, S.46) har etikk vært et tema både filosofer, Bibelen og andre historiske kilder har fokusert på gjennom tidene. Spesielt innenfor filosofien har etikk blitt sett på fra ulike synsvinkler og blitt tolket ulikt. Samlet sier dette noe om etikkens relevans i menneskets liv.

3.1.1 Profesjonsetikk

I det man går mer i dybden på etikk-begrepet, er det sentralt å nevne at vi skiller mellom ulike typer eller teorier for etikk. Herunder metaetikk, normativ etikk, anvendt etikk og deskriptiv etikk (Sagdahl, 2023). Innenfor disse igjen finnes det flere undergrupper. Med andre ord er det mange forskjellige syn og teorier innenfor etikkens område. Mest kjent er nok den

normative retningen, som blant annet inkluderer konsekvensetikk, pliktetikk og dydsetikk (Sagdahl, 2023).

Spørsmålet om hva som er rett og godt for mennesket er som nevnt noe som har opptatt oss til alle tider. I dagens samfunn kommer dette til syne både i dagligliv og i arbeidsliv (Eide, Skorstad, 20 s.46) Her spiller profesjonsetikken en viktig rolle. Profesjonsetikk er ikke en egen type etikk på samme måte som de nevnt ovenfor. Derimot er det flere av de ulike teoriene om etikk som har vært relevant for å forme profesjonsetikk, spesielt i sosialt arbeid (Leer-Salvesen, 2021, s.45). Med dette tatt i betraktning er det profesjonsetikk jeg har hovedfokus på i denne oppgaven.

Mange profesjoner har egne dokument med felles etiske retningslinjer for sin profesjon. Dette for å ha et samlet kunnskaps- og holdningsgrunnlag for utøvelsen av arbeidet i kraft av sin rolle som profesjonsutøver. For sosialt arbeid er FOs yrkesetiske grunnlagsdokument et slik dokument. Som jeg skal komme tilbake til i drøftingen, er det ikke dermed sagt at alle profesjonsutøvere i det aktuelle fagfeltet ville vurdert etiske spørsmål likt. Likevel viser slike retningslinjer noe om viktigheten av å ha en felles forståelse for hva som vektlegges i sitt fagfelt. I en vitenskapelig artikkel drøfter Solveig Botnen Eide for profesjonsetikkens basis med utgangspunkt i tre perspektiv; profesjonsetikk med basis i 1 rådende politikk, 2 profesjonsinteresser, 3 mer allmenne momenter (Eide, 2008, s.47). I tillegg diskuterer hun et fjerde moment forankret i FOs yrkesetiske grunnlagsdokument; etikken formes også ut fra profesjonsutøvelsen (Eide, 2008, s.48). Dette underbygger at aktuell kontekst for profesjonsutøvelsen også skaper en etisk verdi.

Profesjonsetikken tar dessuten stilling til at vi ofte må handle annerledes i kraft av den rollen man har som profesjonsutøver, enn det man hadde gjort ellers i det allmenne liv (Leer-Salvesen, 2021 s. 35). For eksempel kan en sosialarbeider være pliktig til å melde fra om ikke-fungerende sosiale forhold på jobb. Dersom vedkommende hadde vært vitne til lignende på fritiden, ville man ikke vært bundet av samme plikt. I lys av en slik tenking er profesjonsetikk en avgjørende faktor for at profesjonsutøvere skal kunne vurdere situasjoner og handle ut fra gode etiske prinsipp.

3.1.2 Etiske dilemma

Noen ganger kan man oppleve å stå overfor et etisk dilemma, også kjent som etisk problem. Det innebærer at man står overfor to eller flere valgalternativer, hvor man ikke evner å

vurdere hva som er riktig å gjøre (Eide, 2013 s.49). Valgmulighetene er der, men ingen av de viser seg å være spesielt hensiktsmessige. Likevel må et valg tas og en handling utføres. Å stå i en slik etisk klem kan oppleves spesielt utfordrende når det skjer i kraft av en bestemt rolle man har, for eksempel som profesjonsutøver. I boken «Den profesjonelle sosialarbeider» gir Damsgaard en rekke eksempler på ulike etiske dilemma man kan møte som sosialarbeider (Damsgaard, 2010, s.177). Gjennomgående fellestrekk for disse er blant annet å måtte velge mellom å trosse juridiske eller økonomiske rammer, offentlige krav og hensyn, eller å ta valg som ivaretar relasjonen og tillit til aktuelle parter. Eksemplene tydeliggjør at sosialt arbeid er et komplekst felt hvor profesjonsetikken stadig utfordres.

Når vi snakker om etiske dilemma er det nok en gang viktig å skjelne mellom etikk og moral. Som tidligere nevnt er det to tilsynelatende like begrep, men til forskjell fra et etisk problem handler det moralske om handlingene vi foretar oss. Å stå overfor et moralsk problem betyr dermed at man handler annerledes enn det man vet hadde vært mest riktig å gjøre. Nok en gang viser etikk og moral seg som to sammenfallende begrep, men som viser til to sider av samme sak.

3.2 Brukermedvirkning

Det er ikke nytenkende at brukermedvirkning skal være en sentral del av sosialt arbeids yrkesutøvelse. Til tross for utvikling og forbedringer underveis, virker det til at idealet om at brukere skal bli sett, hørt og tatt hensyn til, har vært viktig gjennom utviklingen av de etiske retningslinjer for fagfeltet gjennom tidene (Skjefstad, 2013, s.77). Allerede i den innledende delen av dagens gjeldende grunnlagsdokument fra FO, vektlegges det at brukeren er i en sårbar posisjon i hjelpesystemet (FO, 2019, s.2). I fare for å umyndiggjøre bruker, har profesjonsutøveren et spesielt ansvar for å påse at arbeidet tar utgangspunkt i brukerens «egne verdier, kunnskap og ressurser» (FO, 2019). Dette viser til at brukermedvirkning er tydelig forankret ut fra et etisk perspektiv. Videre er det et gjennomgående kjerneprinsipp også i lovverket. I sentrale lover som profesjonsutøverne jobber etter, har brukernes innflytelse en viktig plass (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.106).

I tillegg til å være et begrep som formes av politikk, juss og ideologi, er brukermedvirkning også et relasjonelt begrep (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.108). Relasjonen mellom bruker og profesjonsutøver er et utgangspunkt for å gi og få innflytelse. I relasjoner er det ikke uvanlig

at de ulike partene kan ha en forskjellig opplevelse av det som skjer i møtet mellom dem. Dette gjør at sosialarbeideren og brukeren kan ha ulik oppfattelse av i hvor mye innflytelse brukeren har i gitt situasjon.

For en sosialarbeider er det også en viktig ferdighet å legge til rette for at brukeren får medvirke i arbeidet som gjøres for og med den enkelte. Brukermedvirkning er med andre ord mer enn et teoretisk begrep. Å ha en god forståelse for begrepets vide betydning er derfor avgjørende for at profesjonsutøveren skal gjøre et godt arbeid (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.97). En fallgrube for sentrale verdibegrep er at det blir et «selvsagt» ideal i profesjonsutøvelsen. Brukermedvirkning går under denne kategorien. Dette kan føre til at man glemmer å skape rom for etisk diskusjon og behovet for å drøfte de etiske utfordringer man møter i arbeidshverdagen (Karlsen et al., 2018, s.24). Profesjonsutøvere kan ha en klar enighet om at brukere «selvsagt» skal få medvirke. Likevel kan prinsippet utfordres når man står i situasjonen og det oppleves enklere for sosialarbeideren å «ta saken i egne hender».

Professor i sosialt arbeid, Irene Levin, beskriver paradokset mellom teori og praksis slik; «Vi blir ikke nødvendigvis god på å praktisere brukermedvirkning av å sette oss inn i teoretiske perspektiver som vektlegger brukermedvirkning.» (Levin, 2015, s.40). Det er den enkelte yrkesutøvers ansvar å sørge for at etiske prinsipper som beskytter mot å umyndiggjøre brukere blir ivaretatt og fulgt (FO, 2019, s.2). Når ansvaret hviler på profesjonsutøveren, er det en følgende konsekvens at graden av innflytelse varierer ut fra den enkelte sosialarbeiders evne til å legge til rette for brukermedvirkning. Dette peker i retning mot en artikkel som argumenterer for at deltakelse foregår i ulik grad (Arnstein, 1969). Mer om dette utdypes i følgende delkapittel.

3.3 Arnsteins stige

I 1969 publiserte Sherry R. Arnstein en artikkel som viste seg å få stor betydning i sosialt arbeid (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.107). Gjennom å presentere en metafor beskrev Arnstein hvordan deltakelse skjer i ulik grad. Metaforen er kjent som «Arnsteins stige», og som navnet tilsier, viser den en trinnvis inndeling av at deltakelse forekommer i ulik grad. Inndelingen består av 3 ulike deler med totalt 8 steg, og er rangert følgende (fra størst til minst grad av deltakelse): 8 borgerkontroll, 7 delegert makt, 6 partnerskap, 5 representasjon, 4 konsultasjon, 3 informasjon, 2 terapi, 1 manipulasjon (Arnstein, 1969, fritt oversatt). Den

videre inndelingen er *ikke-deltakelse* (steg 1 og 2), *grader av legitimering* (steg 3-5) og *ulike grader av borgermakt* (steg 6-8) .

I utgangspunktet var metaforen knyttet til amerikansk demokratidebatt. Til tross for dette, samt at den har fått noe kritikk i ettertid, er den likevel relevant for å se på forholdet mellom deltakelse og makt i sosialt arbeid (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.107). Den peker på et viktig poeng; ingen kan ha 100% innflytelse, men de i samfunnet som er «ingenting» blir til «noen» gjennom deltakelse og innflytelse (Arnstein, 1969, s.216). Arnsteins stige har vært viktig for hvordan brukermedvirkning har blitt forstått, og fortsatt forstås, som begrep og teorigrunnlag i sosialt arbeid.

4.0 Drøfting

Har gjeldene lovverk og politiske rammer innvirkninger på brukervedvirkning i praksis? Utfordres profesjonsetikken gjennom sosialarbeiderens språkbruk? Får brukere en reell mulighet til å medvirke, eller har sosialarbeideren makten? Hva er mest etisk riktig i situasjoner der de aktuelle partene ikke enes om hva som bør skje?

I denne delen av oppgaven søker jeg å finne svar på disse spørsmålene ved å drøfte problemstillingen opp mot valgt litteratur, med utgangspunkt i fire ulike undertema.

4.1 Et politisk og juridisk skifte

Gjennom tidene endres lovverk, politiske bestemmelser og andre offentlige styringsdokumenter i tråd med samfunnsutviklingen. Samfunnet er dynamisk, og de bestemmelser som vedtas legger føringer for hvilken retning utviklingen tar. Dette ser vi også tydelig i fagfeltet. I ei bok om etikk for profesjonelle, viser forfatteren Paul Leer-Salvesen til hvordan profesjoner har hatt mye makt og stort rom for selvstyring tilbake i tid. I dag er derimot praksis utviklet slik at offentlige etater og rammeverk i stor grad legger føringer for autonomiens rolle hos profesjonsutøverne (Leer-Salvesen, 2021, s.20). I denne sammenheng er det snakk om profesjonsutøvers autonomi i fagfeltet, ikke brukers mulighet for innflytelse i sosialarbeider-bruker-relasjon. Likevel henger de to tett sammen. Sosialarbeidere følger et samfunnsmessig mandat i sin profesjonsutøvelse, og er gjennom dette gitt etiske retningslinjer gjennom rådende politikk (Eide, 2008, s.41). Det er derfor sammenfallende at de retningslinjer og forskrifter profesjonsutøveren må forholde seg til og arbeide etter, igjen legger føringer for profesjonsutøvelsen og i hvilken grad det skapes rom for brukervedvirkning.

Etikk har vært et tema gjennom tidene, men profesjonsetikken i sosialt arbeid har derimot ikke eksistert så lenge. I 1967 kom de første profesjonsetiske kodeksene for sosionomer i Norge (Eide, 2008, s.39). På global basis har det derimot eksistert litt lengre, men vi skal ikke mer enn cirka hundre år tilbake før sosialt arbeid ikke hadde noen tydelig etisk forankring. Tross en kortvarig historie, har de yrkesetiske retningslinjene som er gjeldende i Norge allerede hatt sine skifte og forandringer. Nina Schiøll Skjefstad beskriver det følgende; «... sosialt arbeid er et dynamisk fag som utvikler seg i takt med samfunnsutviklingen» (Skjefstad, 2013, s. 77). Dagens retningslinjer (sist revidert i 2019) baserer seg på FNs menneskerettighetserklæring, samt humanistiske og demokratiske verdier (FO, 2019, s.2).

Utover dette er det spesielt to endringer som har hatt stor innvirkning for økt fokus på brukermedvirkning i sosialt arbeid de siste årene. Disse er New Public Management (NPM) og Ny arbeids- og velferdsforvaltning (Nav) (Skjefstad, 2013, s.78). Begge reformene har bidratt til et skifte som har fokusert på modernisering og effektivisering. NPMs hovedprinsipp om effektivisering ble overført til Nav-reformen. I ettertid har reformene skapt debatt og blitt omstridt for nettopp dette (Skjefstad, 2015, s.78). I utgangspunktet har både NPM og Nav vært positivt for å sette anbud og konkurranse på dagsorden i sosialt arbeid, samt redusere kostnader (Skjefstad, 2013, s.78). Som et motargument til dette stiller Hilde Larsen Damsgaard et viktig spørsmål hvor den etiske siden av effektivisering og modernisering utfordres; «Kan man ha effektivitet som mål når det er menneskers verdighet som skal ivaretas?» (Damsgaard, 2010, s.41). Det er positivt dersom tjenestetilbudet har brukermedvirkning i fokus, samtidig som det blir drevet mer økonomisk. Helsedirektoratet argumenterer for at et av målene med å legge til rette for brukers innflytelse er å tilby bedre helse- og omsorgstjenester (Helsedirektoratet, 2017).

Ser man med litt mer kritisk blick på effektivisering av helse- og omsorgstjenester, er det ikke alt som er like positivt. For eksempel har mye av den mellommenneskelige kontakten blitt erstattet av digitaliserte tjenester. I et relasjonelt felt som sosialt arbeid, hvor det sosiale er i fokus (Levin & Ellingsen, 2015, s.112), er dette en interessant utvikling. Mitt spørsmål i dette er om man kan si at tjenestetilbudet bedres dersom de aller mest sårbare ikke greier å benytte seg av det? Naturlig nok er det ofte slik at de som har størst behov for hjelp, er de som har minst krefter til å kjempe for det. Det at brukermedvirkning ansees som et så viktig prinsipp kan dermed gå mot sin hensikt. I tilfeller hvor de som skal motta hjelpen er for syk, svak eller nedbrutt til å involvere seg, kan det tolkes som en fallgrube å forvente at brukeren selv skal medvirke i egen sak. Sett fra en annen side er det viktig for brukeren å bli sett, hørt og møtt i prosessen for å skape en endring. Dette er også en av tankene bak å gi brukermedvirkning en tydeligere juridisk forankring enn tidligere (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.106). Ved en effektivisering av systemet vil kanskje flere oppleve dette fordi ressursene brukes mer hensiktsmessig.

4.2 Ordets makt - begrepsbruk

Innledningsvis i denne oppgaven nevnte jeg at det finnes mange ulike begrep man kan anvende for å beskrive tjenestemottakere av sosialt arbeid. Videre at det er utfordrende å finne

et begrep som er beskrivende, uten at det oppleves nedverdiggende eller påvirker respekten for individet. Skapes det et «oss» og «dem», eller evner profesjonsutøveren å se at det er et «vi» som sammen skal finne gode løsninger for den enkelte tjenestemottaker? I en håndbok som tar for seg hvordan kommunene er aktører som skaper velferd i norsk kontekst, utfordres perspektivet på brukermedvirkning. Her argumenterer de blant annet for at likeverdighet sjeldent er en reell faktor i de initiativene som tas for å gi brukermedvirkning rom, og understreker med dette det nevnte skillet mellom «oss» og «dem» (Kobro, 2018, s.21). Er det da etisk riktig å anvende «bruker» som begrep dersom det kan forbindes med ujevn maktbalanse?

Grete Marie Skau argumenterer på motsatt side, og sier følgende; «...klientbegrepet i mange sammenhenger blitt erstattet med begrepet «bruker», et begrep mange oppfatter som både mindre belastende og mer likeverdig» (Skau, 2013, s.28). En annen faktor hun peker på er at begrepet knyttes opp mot brukermedvirkning. I denne diskusjonen vil det være nyttig å huske på at brukermedvirkning er et relasjonelt begrep. Når relasjonen mellom tjenestemottaker og tjenesteyter er et utgangspunkt for å kunne medvirke, kommer den etiske refleksjonen som en viktig nøkkel her. Er relasjonen mellom partene god, er det naturlig å tolke opplevelsen av å anvende «bruker» som begrep ut fra Skau sitt perspektiv. Er relasjonen anspent, utrygg eller distansert, er det derimot mer forståelig at begrepet «bruker» kan bidra til å skape et skille mellom partene, slik den ovennevnte håndboken fremmer.

Et annet perspektiv som er verdt å fremme i begreps-diskusjonen, er Leer-Salvesens synspunkt om at også den profesjonelle kan bli nedverdiggende. Han peker på at dersom tjenestemottaker er en «bruker», tilsier det at tjenestemottakeren blir «brukt». Videre trekker han inn etikken i dette, og argumenterer for at «de profesjonelle blir behandlet som midler» dersom dette er tilfelle (Leer-Salvesen, 2021, s.24).

Som vi så kan det å anvende «bruker» som begrep skape forventinger for tjenestemottakers rom for innflytelse og medvirkning. Dette fordi begrepet kobles opp mot brukermedvirkning (Skau, 2013, s.28). Sett i lys av at brukers innflytelse og medvirkning er et kjerneprinsipp i sosialt arbeid som har fått et tydelig økt fokus de siste årene, er det passende å omtale tjenestemottakerne som «brukere». Likevel er det viktig å ikke legge opp til for store forventinger hos den som mottar sosiale tjenester. Selv om brukers rett til medvirkning er forankret i juss, politikk og FOs etiske retningslinjer (Skjefstad, 2013, s.78), betyr ikke det at brukeren vil kunne få full innflytelse. Dette er et viktig poeng som kommer frem fra flere

teoretiske perspektiv. Blant annet pekte Sherry R. Arnstein på at selv ikke presidenten i USA vil kunne komme til å få det noen gang (Arnstein, 1969, s.216).

Vi har tidligere sett at økt fokus på etikk fører til kompetanseutvikling, bedre forhold til egen yrkesutøvelse og bedre forutsetninger for å tåle etiske dilemma (Karlsen et al., 2018, s.30). En tolkning av dette kan være at profesjonsutøvere som er bevisste på ordets makt og innvirkning, nok også vil være i bedre stand til å reflektere rundt de etiske utfordringene ved hvilke ord de anvender. I samfunnet har det med begrepsbruk blitt mer og mer aktuelt, spesielt tilknyttet hudfarge, kjønn, etnisitet og funksjonsnivå. Dette er et sensitivt og krevende område. Desto viktigere er det da å reflektere over etikken i å kategorisere mennesker ut fra de kjennetegn de har. For å avrunde begreps-diskusjonen vil jeg sitere Leer-Salvesen;

Språk er aldri nøytralt. I enhver profesjon bør det pågå en løpende diskusjon om hvordan de andre skal omtales, hva de skal hete. Og på arbeidsplassene bør det også føres samtaler om hvordan språkbruk kan bidra til å ta vare på andres menneskeverd. (Leer-Salvesen, 2021, s.25)

4.3 Autonomi og paternalisme

Autonomi og paternalisme er to begrep som ofte sees i sammenheng med brukermedvirkning. Disse står i kontrast til hverandre, og tydeliggjør maktforholdet mellom profesjonsutøver og bruker. Kort forklart handler autonomi om menneskets rett til selvbestemmelse (Leer-Salvesen, 2021, s.92), mens paternalisme på sin side handler om å bestemme på vegne av andre hva som er mest riktig og best (Eide, 2013, s.138). Dette viser til en tvetydighet i profesjonsetikken. FOs yrkesetiske grunnlagsdokument legger tydelige føringer for at profesjonsutøveren skal ivareta prinsippene om autonomi og brukermedvirkning i det sosiale arbeidet (FO, 2019, s.2). Samtidig kommer det frem av dokumentet paternalistiske trekk som fastslår at profesjonsutøveren kan måtte bli nødt til å handle mot menneskers vilje. Sosialarbeideren vil da stå i et etisk dilemma. Er det mest etisk riktig å ta hensyn til brukerens egne ønsker, eller er det andre faktorer som gjør at et valg mot brukers vilje vil være til det beste?

Bruk av tvang er et vel diskutert tema i helse- og omsorgssektoren. På mange måter kan det regnes som et nødvendig onde. Selv om etiske retningslinjer, lov og politikk erkjenner at bruk av tvang kan forekomme, er det nyttig å aktivt drøfte etikken i dette. I evalueringen av et prosjekt om å styrke etisk kompetanse i helse-, sosial- og omsorgstjenestene i kommunene,

viser funnene at etisk drøfting rundt de utfordringene man møter i feltet er sentralt for en god profesjonsutøvelse i tråd med etikken (Karlsen et al., 2018, s.23). Videre ble etiske hensyn ved bruk av tvang diskutert. Funnene fra evalueringen belyser et viktig poeng; «På tross av at de ansatte anså tiltakene var nødvendige, at de ble utført i god mening, erfarte de situasjonene som krevende» (Karlsen et al., 2018, s. 27).

Paul Leer-Salvesen belyser bruk av tvang som «en tøff form for paternalisme» (Leer-Salvesen, 2021, s.98). Slik jeg ser det, gir han et utdypet perspektiv over maktbalansen (eventuelt makt-ubalansen) der han eksemplifiserer tvangsinnleggelser som spesielt utfordrende situasjoner. Videre at dette er situasjoner hvor autonomien blir satt til side, og hvor den profesjonelle må ta valg på vegne av brukeren/pasienten for dens eget beste (Leer-Salvesen, 2021, s.98). Min forståelse av det Leer-Salvesen her uttrykker får meg til å stille spørsmål ved om profesjonsetikken blir godt nok ivaretatt i det tvang blir nødvendig? Eller sett fra en annen vinkel; tvang skjer jo mot noens vilje, men utelukker det dermed all grad av brukermedvirkning?

Arnsteins stige adresserer at deltakelse og medvirkning forekommer i ulik grad (Arnstein, 1969, s.217). En fortolkning av metaforen ville kunne plassert bruk av tvang under kategorien «ikke-deltakelse» i stigen. Hvis det er tilfelle, vil et mulig svar på spørsmålet mitt om profesjonsetikken blir ivaretatt ved tvang et nei. Ikke-deltakelse vil da stå i kontrast til å kunne medvirke. På en annen side kan man tydelig argumentere for at brukeren har mulighet til å medvirke, tross tvangstiltak. I min praksisperiode i tvungent psykisk helsevern fikk jeg erfare viktigheten av å involvere brukeren på de områder det faktisk var mulig, tross tvangstiltaket. Dette kan eksempelvis være så enkelt som hva man ønsker til mat, hvilke aktiviteter man ønsker å delta på eller hva man skal se på TV. I dette erfarte jeg at det som for andre kan virke som små, helt hverdagslige valg, så ble det ekstra viktig for brukeren å oppleve og bli sett, møtt, lyttet til og respektert. Her kan man se at profesjonsetikken blir ivaretatt, fordi den profesjonelle gir brukeren rom til å medvirke tross begrensninger. Dette argumenterer for at brukere har grad av medvirkning, selv om tvangstiltak er en realitet. Er det da en riktig tolkning å plassere tvang under ikke-deltakelse i Arnsteins stige?

Viktigere enn å finne et klart svar på om paternalisme utelukker all grad av medvirkning, er kanskje å komme tilbake til et av hovedpoengene som er nevnt tidligere; når profesjonsutøvere møter på etiske dilemma, er det viktig at disse blir drøftet og reflektert

over. Økt etisk fokus bidrar til å i større grad kunne handle etter det profesjonsetikken legger føringer for (Karlsen et.al, 2018, s.30).

4.4 Hva når partene ikke er enige?

I forlengelse av diskusjonen i forrige delkapittel om autonomi versus paternalisme, skal vi nå gå nærmere inn på etiske hensyn i saker der partene ikke er enige. Dette kan i seg selv skape et etisk dilemma. Hvem sin stemme har mest å si, og hvilken skal veie tyngst? Er det sosialarbeideren med sin profesjonelle kompetanse, eller er det brukeren som kjenner sin egen situasjon på et helt annerledes plan? Og andre ganger kan være lovverket som på én side legger sine føringer, men så blir profesjonsutøveren stilt overfor et etisk dilemma fordi økonomiske begrensninger gjør at vedtak kanskje må velge mot det som er hensiktsmessig. I noen tilfeller kan det også være pårørende som ønsker å ha innflytelse i de valg som blir tatt for og med brukeren.

Evalueringen som tidligere er nevnt i forbindelse med økt fokus på etikk i kommunal helse-, sosial- og omsorgssektor understreker det etiske dilemmaet mellom pårørendes forventninger i kontrast til hva systemet har lov å gjøre, eller hva brukeren selv ønsker. Noen profesjonsutøvere opplevde å måtte være en megler i situasjonen, fordi «pårørende tok avgjørelser over hodet på pasienten (Karlsen et al., 2018, s.28). I en slik situasjon blir profesjonsutøveren stilt overfor store etiske spenninger. Ofte er en god relasjon med pårørende av stor betydning i profesjonsutøvelsen. Som tidligere nevnt er bruker-sosialarbeider-relasjonen preget av en ujevn maktbalanse. I alle fall kan det føles slik. Skjefstad beskriver at noen sosialarbeidere opplever denne maktbalansen innad i fagfeltet, hvor noen opplever det som en vanskelig faktor, mens andre beskriver den som en ressurs (Skjefstad, 2013, s.84). Her er det spesielt viktig for den profesjonelle å være seg bevisst på hvilken makt man har. Derifra må den enkelte sosialarbeider jobbe for å at ikke makten blir et hinder for å la brukers rett til medvirkning slippe til, men heller en ressurs ved å bruke sin kompetanse til brukerens beste.

Det er også viktig å anerkjenne at uenighet mellom partene også kan gjelde på tvers av ulike profesjoner eller yrker. Et eksempel hentet fra samme evaluering som nevnt i forrige avsnitt, var da personalet ved en rehabiliteringsavdeling kom i klem mellom fysioterapeuten og legen, som begge sto for hver sine synspunkter (Karlsen et al., 2018, s.29). Situasjonen ble vurdert som en etisk utfordring. I situasjoner som denne kan det være til hjelp å være godt kjent med

profesjonsetikkens rammer, og alltid ha brukeren i fokus. For at sosialarbeidere skal kunne legge til rette for brukermedvirkning som ferdighet kreves faglig integritet og trygghet (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.106-110).

For sosialt arbeid er FOs yrkesetiske grunnlagsdokument et dokument som bidrar til faglige og etiske føringer for dette (FO, 2019). Det er ikke dermed sagt at det ikke finnes forskjeller innad i fagfeltet for hva den enkelte profesjonsutøver ville tenkt var etisk riktig i en gitt situasjon. Det er jo nettopp dette som gjør at det er så viktig å foreta etiske diskusjoner innad på arbeidsplassen, i fagforeninger eller lignende. Den enkelte sosialarbeider farger naturligvis profesjonsutøvelsen ut fra seg selv og sin måte å forstå verden på. Når det er sagt gjelder dette innenfor visse rammer og begrensinger, fordi det allerede finnes en standard eller et utgangspunkt for hvordan etikken skal implementeres og utøves i fagfeltet. Nok en gang viser FOs yrkesetiske grunnlagsdokument seg som et godt eksempel. Den enkelte sosialarbeider har herunder klare retningslinjer for hvordan brukermedvirkning skal være i fokus ut fra et faglig og etisk perspektiv (FO, 2019, s.2). Hvordan, og i hvilken grad, blir til syvende og sist opp til den enkelte profesjonsutøveren, men prinsippet ligger allerede nedfelt fordi det er vurdert som sentralt i et etisk perspektiv.

5.0 Avslutning

Brukermedvirkning – et litt mystisk ord som de fleste har hørt, men som få vet hva innebærer helt presist. Likevel er det et velkjent begrep som ofte anvendes i sosialt arbeids teori og praksis. I tråd med at samfunnet endrer seg, har sosialt arbeid bevegde seg i en retning som i større grad fokuserer på effektivitet og modernisering. Prinsippet om brukermedvirkning er derimot ikke et som har forsvunnet i dette skiftet. Tvert i mot – det har blomstret og fått en enda tydeligere forankring i både lov, politikk og FOs yrkesetiske retningslinjer.

I profesjonsetikken går diskusjonen rundt forståelsen av begrepet varmt omkring. Felles trekk som går igjen i denne diskusjonen er at brukermedvirkning forutsetter at det er minst to parter; den profesjonelle og brukeren. Siden relasjonen mellom disse er utgangspunktet for å kunne gi medvirkningen rom, kan det lett oppleves som en ubalanse i maktforholdet mellom partene. Dette kan blant annet forsterkes gjennom hvilke ord den profesjonelle anvender om brukeren, hvor vidt den profesjonelle evner å legge til rette for brukermedvirkning, samt hvordan den profesjonelle møter situasjoner der man er i et etisk dilemma og må velge hvilke av partene i saken som skal ilegges mest vekt for avgjørelsen som må tas. Arnsteins stige eksemplifiserer at medvirkning og innflytelse utspilles i ulik grad. Sosialarbeideren må forstå sin rolle, og gjennom etisk refleksjon søke å la brukeren få mest mulig rom for innflytelse.

Min konklusjon er at etikken spiller en sentral rolle i sosialt arbeid. Et godt etisk fundament legger til rette for en god profesjonsutøvelse. Her har brukermedvirkning har fått økt oppmerksomhet og en sterk forankring ut fra etisk perspektiv. Dette er likevel ikke nok til å sikre brukers reelle mulighet til medvirkning. Den enkelte profesjonsutøveren har et ansvar for å slippe brukeren til. Nå som jeg skal ut i arbeidslivet selv, er dette et perspektiv jeg bærer med meg – jeg blir nå en profesjonell som må ta ansvar for at de jeg møter i min yrkeskarriere skal få innflytelse på arbeidet jeg gjør for og med den enkelte!

Referanseliste

- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, ss. 216-224.
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. 0130 Oslo: Gyldendal.
- Damsgaard, H. L. (2010). *Den profesjonelle sosialarbeider*. Oslo: Cappelen damm.
- Eide, S. B. (2008, Desember 10). Profesjonsetikkens basis. *Fontene Forskning*, ss. 38-48.
- Eide, S. B. (2013). Diskursetikk. I S. B. Eide, & B. Skorstad, *Etikk - til refleksjon og handling i sosialt arbeid* (ss. 137-151). Oslo, 0130: Gyldendal Norsk Forlag .
- Eide, S. B. (2013). Hva er etikk. I S. B. Eide, & B. Skorstad, *Etikk - til refleksjon og handling i sosialt arbeid* (ss. 46-66). Oslo, 0130: Gyldendal Norsk Forlag.
- Eide, S. B., & Skorstad, B. (2013). *Etikk - til refleksjon og handling i sosialt arbeid* (Vol. 3). Oslo, 0130: Gyldendal Norsk Forlag.
- Ellingsen, I. T., Levin, I., Berg, B., & Kleppe, L. (2015). *Sosialt arbeid en grunnbok*. 0105 Oslo: Universitetsforlaget.
- Fellesorganisasjonen (FO). (2019). *Fellesorganisasjonen (FO), Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Hentet fra FO: Yrkesetisk grunnlagsdokument 2019-2023: <https://www.fo.no/yrkesetisk-grunnlagsdokument/fo-yrkesetisk-grunnlagsdokument-2019-2023-article6951-3644.html>
- Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning. (2019, FOR-2019-03-15-409). *Lovdata*. Hentet fra Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2019-03-15-409>
- Helsedirektoratet. (2017, Oktober 17). *Helsedirektoratet*. Hentet Mai 2023 fra Brukermedvirkning: <https://www.helsedirektoratet.no/tema/brukermedvirkning>
- Karlsen, H., Gjerberg, E., Førde, R., Magelssen, M., Pedersen, R., & Lillemoen, L. (2018, Februar 26). Etikkarbeid i kommunal helse- og omsorgstjeneste. *Nordisk sygeplejeforskning, Volum 8* (Utgave 1), ss. 22-36.

- Kobro, L. U. (2018). *La oss gjøre det sammen! Håndbok i lokal samskapende sosial innovasjon*. Høgskolen i Sørøst-Norge.
- Leer-Salvesen, P. (2021). *Etikk for profesjonelle*. 5068 Bergen: Fagbokforlaget.
- Levin, I. (2015). Sosial arbeid som spenningsfelt. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe, *Sosialt arbeid en grunnbok* (ss. 36-46). 0105 Oslo: Universitetsforlaget.
- Skau, G. (2013). *Mellom makt og hjelp - om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. 0105 Oslo: Universitetsforlaget .
- Skjefstad, N. (2013, Juni 12). Er det rom for sosial arbeid i Nav. *Fontene forskning*, ss. 76-88.
- Skjefstad, N. S., & Ellingsen, I. T. (2015). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukermedvirkning. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe, *Sosialt arbeid en grunnbok* (ss. 97-111). 0105 Oslo: Univesitetsforlaget.
- Slåttholm, M. S. (2023, Januar 21). *Store norske leksikon*. Hentet Mai 2023 fra Etikk:
<https://snl.no/etikk>
- Støren, I. (2010). *Bare søk! Praktisk veiledning i å gjennomføre litteraturstudier*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Øverlid, B. (2007). Etikk og brukerreting: - frihet og styringsteknikk. *Nordisk sosialt arbeid*, Nr 3(Vol 27), ss. 170-181.

